

אלוהים, אברהם וסדום – מה אנו מפספסים כאן?

אברום רותם, מאי 2017

[לאתר הרצאות ועוד של אברום רותם](#)

הסוגיה

במסגרת "קריאה חדשה" של המקרא, נעיין בסיפור סדום ועמורה בספר בראשית (בראשית י"ח, 20 והלאה ופרק י"ט כולו). בקריאה תמה, חפה ממה שידענו וחשבנו שידענו, נמצא שניתן לראות בסיפור מגמה ממוקדת, שמכוונת את קהל השומעים את הסיפור לאגינדה פוליטית-חברתית צרה, שרחוקה מאלוהים, אברהם וסדום. אלה הם תפאורה בלבד שמשרתת מסר פוליטי-חברתי, וכך נגלה שהמשמעויות הדתיות העמוקות בסיפור, ביחסי אדם-אלוהים אינם כמו שזה נשמע ומופץ כפסגת הדתיות, אלא סביר יותר כטעות עורך שלא חשב על המשמעויות של השינוי שעשה בטקסט גאוני ומרתק.

למרות הגאונות הספרותית שהפכו גם סיפור מקראי זה ליצירת המופת מאז ומעולם, שעל זה אין עוררין, הסיפור הנראה לעין הוא לא ה"סיפור": כלומר המסר איננו האתוס היהודאי (אב קדמון נשגב מייסד האומה, אברהם), לא תאולוגי ("לְעֵשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט") ודאי לא חברתי (הכחדת רשעים מוחלטת). אלה הם רווחים משניים בלבד.

השכנות הרעות - מואב ועמון

מטרת הסיפור הסמויה בעלילה, הוא הוצאה מחוץ ללגיטימיות, פסילה מוחלטת מכל מגע חברתי, דתי, מדיני או עסקי, עם תושבי ממלכת עמון וממלכת מואב. לשם כך מוליכה העלילה המרתקת והמותחת, ומראה שמוצא האב הקדמון של מואב ועמון הוא תולדה מעוותת מאב (לוט, בן אח של אברהם) ומאימהות שהן בנותיו ("הבכירה" ו"הצעירה"). הצגת ממלכת מואב וממלכת עמון כעמים נחותים, ומכאן פסילתם הטוטאלית לעומת נשגבות יהודה-ישראל, מתכתבת היטב גם עם ספר דברים שחוזר ושונה ומשלש בנוסחים שונים אודות עם יהודה-ישראל כעם סגולה מכל העמים: "כִּי עִם קָדוֹשׁ אֵתָהּ לְאֲדָנִי אֱלֹהֶיךָ בְּךָ בָּחַר אֲדָנִי אֱלֹהֶיךָ לְהֵיטִיב לְךָ לְעַם סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ". אגב, מסר זה מנוגד למסורת יהודית אחרת, מקודשת אף היא, במגילת רות המואביה, כי הרי חוליות מרכזיות בשושלת שהביאה לעולם את דוד המלך הן תמר הכנענית ויהודה ובהמשך מספר דורות הלאה, רות המואביה ובוועז.

נראה שמטרת הסיפור הייתה לבא חשבון היסטורי מלא טינה שאין אנו יודעים סיבתה, עם השכנות הרעות מואב ועמון. להוציא את מגילת רות, רצוף המקרא בפרוט עוולות שנעשו על ידי עמון ומואב לישראל ו/או יהודה. אכן, מואב ועמון מוזכרים לראשונה בספר בראשית בסיפור הנדון, ומכאן נמצא לאורך ספרי המקרא מספר דברים, שופטים, שמואל, ספר עמוס (מאה 8 לפנה"ס) עד לנביאי החורבן בפועל ואחריה (ירמיהו ויחזקאל מאה 6 לפנה"ס). חירוף וגידוף, איחול ונבואה לחורבן גמור, כמו גם ציווי קטגורי לא להתחתן עם תושבי מואב ועמון (ספר דברים), והאיסור הגורף של נחמיה להתחתן עם נכריות מהשכנים ליהודה, שהיסטורית אגב, נכשל: "רָאִיתִי אֶת־הַיְהוּדִים הַשְּׂבוּ נָשִׁים אֲשֶׁר־דָּדוּת עִמָּנִיּוֹת מוֹאָבִיּוֹת: " (נחמיה י"ג), והחשש מפני הדחה ונטייה לאלוהים אחרים: "יָעַן אֲשֶׁר עָזְבוּנִי וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לְעִשְׂתָרְתָּ אֱלֹהֵי צִדְנִי לְכַמוֹשׁ אֱלֹהֵי מוֹאָב וּלְמִלְכָם אֱלֹהֵי בְנֵי עַמּוֹן וְלֹא הָלְכוּ בְּדַרְכֵי לְעִשׂוֹת הַיְשָׁר בְּעֵינֵי וְחֻקֵּי וּמִשְׁפָּטַי..." (מלאכים א' י"א).

למרות עושר הפרוט במקרא אודות השכנות הרעות, אין בידנו רמז לארוע דרמטי מכונן שמצדיק השראת איבה כה ממוקדת בהדבקת ייחוס מוצא טמא לשתי שכנות שהיו מאז ומעולם לממלכת ישראל וממלכת יהודה, לטוב ולרע, עד חורבן הסופי של שלשת הממלכות על ידי הבבלים בתחילת המאה ה-6 לפני הספירה.

היסטורית ניתן רק לשער. אולי סכסוכי גבולות מדממים שנחרטו בזיכרון (מכאן אולי גם ההוראה הלא מנומקת בספר דברים לא להילחם ולא להתגרות בהם), סכסוכים דתיים (אלוהי עמון ומואב אינם אלוהי ישראל). או אולי ארוע בו מואב ועמון גרמו למכה קשה מדינית ו/או צבאית, כמו למשל, מצבת המלך המואבי מישע אודות נצחונות על ממלכת ישראל מאה 9 לפנה"ס, אע"פ שזה נראה מוקדם מדי למועד כתיבת הסיפור, וודאי לא הסיבה. בנוסף, קשה להניח, שמדובר בסיפור בעל פה שהתגלגל עם הדורות והועלה על כתב בשלב כלשהו. נראה שחלקו המרכזי חובר ישירות על כתב, מתוך אג'נדה פוליטית-חברתית-דתית ברורה, גם אם בהשראת זיכרון עמום קדום של חורבן ככר סדום.

סיפור סדום ועמורה

הסיפור מושתת על ספק זיכרון עמום של אסון טבע גדול בככר סדום דאז, ספק המצאה ספרותית. הסיפור כולו בנוי ומכוון כך, שהעלילה תרומם את אישיותו של אברהם והקשר שלו לאל כל יכול, מרומם מעל כל אל אחר, ובו בזמן תבודד את לוט עם שתי בנותיו במערה מכל נוכחות אנושית, כדי שיוכלו להרות בדרך טמאה, וללדת את מואב (שהוא אבי מואב) ואת בן עמי (שהוא אבי עמון), ולהדגים בכך את נשגבות העם היהודאי-ישראלי על שכניו הנחותים במוצאם.

הסיפור הנו המשך ישיר לארועי משלחת של שלושה מלאכים שנשלחה לבשר לשרה ואברהם על הולדת יצחק כהמשך שושלת מייסדת של העם (בראשית י"ח, 1-15, 17-19), ומיד בהמשך לבשר לאברהם על ההחלטה להשמיד את ערי כרכר סדום על אנשיה החוטאים ולהציל את לוט ובנותיו, כדי שימשיכו שושלת מקבילה, נחותה בהרבה לשושלת אברהם (בראשית י"ח 20 עד סופו, וכל פרק י"ט).

ועתה לעלילה:

- א. אלוהים מגלה לאברהם את תכניתו למחות את ערי סדום (פרק י"ח, 20-33)
- ב. שני מלאכים מגיעים לביתו של לוט, אנשי העיר מבקשים לפגוע בהם אך נסוגים (י"ט 1-11)
- ג. לוט נס על נפשו רק עם שתי בנותיו ומות אשתו (י"ט, 12-29)

ד. לוט ושתי בנותיו נמלטים למערה. שתי בנותיו שוכבות עמו, וכתוצאה מכך יולדות את מואב (אבי מואב) ובן-עמי (אבי עמו) (י"ט, 38-30).

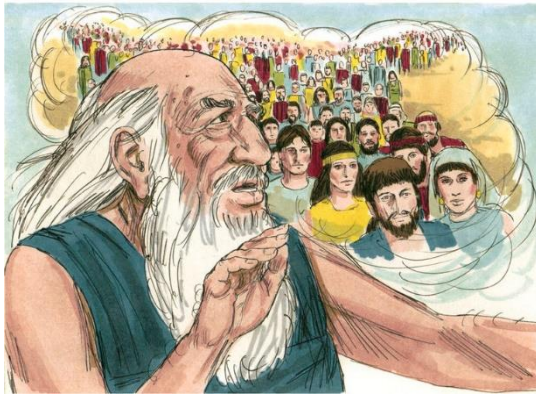
חלק א': אלוהים מגלה לאברהם על תכניתו (י"ח, 20-33)

במבט עמוק יותר על הסיפור, לא ברור תפקידו של אברהם בו: "ויהוה אָמַר הַמְּכַסֶּה אֶנְלִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֶנְלִי עֹשֶׂה?" כְּלוּמַר: לא ראוי שאסתיר את כוונתי זו מאברהם. אכן, נשמע לא משכנע, אלא אם ישנה כוונה לאגינדה הסיפורית להעצים את חשיבותו ומשמעותו של אברהם כאב קדמון. מכאן גם, אולי, מענה בתחרות האב הקדמון הישראלי - יעקב, שמיוחסת גם לו שיחה אינטימית ופתוחה עם האל, העמדת תנאים של אם תעשה (האל) כך וכך - אז אסכים לעבוד אותך (לאחר חלום יעקב בראשית כ"ח 22-20). כך או כך, סצנת הדיון בין אברהם לאלוהים, היא ייחודית במינה, פסגת התאולוגיה בכלל, גם אם פה ושם נמצא דברים ברוח כזו במקרא, רפה במידה רבה, בדיאלוג בין האל עם מנהיגים או נביאים אחרים.

עם זאת השיחה מעוררת תהיות. לא ייתכן ברמה דתית-אמונית מסר שאדם בשר ודם מעמיד את אלוהים על טעותו, הטפה לאל עליון ("הַשֹּׁפֵט כָּל־הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט?") שנחשב להטלת ספק בצדק המוחלט שמייצג אלוהים. צורת ביטוי כזו היא כפירה מוחלטת בכל דת כמעט, ואין להניח שזו אכן כוונת הסיפור, למרות הפיתוי הגדול לקבלת השראה ותחושת עליונות על דתות אחרות. אם נבטל את האפשרות לאירוניה דקה, שלא סבירה בנושא כה דתי מרכזי, ניוותר עם האפשרות שיש כאן אי הבנה של הטקסט שיש לברר. הרי ברור לשומע הסיפור, שהאל לא מתכוון באמת לשנות את דעתו, ולא יחפש צדיקים שנסתרו מעיניו קודם לכן, לאחר שכבר החליט והודיע שהוא עומד למחות מעל האדמה את הערים הסוררות על יושביהן. מדוע אם כן נמשך השיח המוזר אודות ואם ישנם 50 צדיקים אז תחריב אתה עיר? 45, 40, 30, 20, 10? ורק אז - "וילך אברהם למקומו?". נפלאות דרכי כתיבת טקסט כה מופלא, ונראה שההסבר להמשך השיח הוא ספרותי: אין כמו העברת המסר על ידי מתיחת העלילה בדיאלוג מרתק, באופן הדרגתי. בכך הוא מוטמע באופן רגשי עמוק הרבה יותר ממסירת עובדות קצרות ויבשות.

למרות שעדיין לא בררנו פשר הכפירה הדתית הבולטת מדי, שהופעתה הסיפור לא סבירה, נראה שהמסר בדיאלוג זה, לא משנה כרגע בין מי למי, מרמז על צורך לחשבון נפש של המאזינים לסיפור: הטפה דידיקטית מוסווית, עם איום מרומז שכדאי להיות מוסרי יותר והגון, כדי למנוע חורבן גמור, אם לא ימצאו די "צדיקים" שימנעו את החורבן. מכאן ייתכן גם, שכל הסיפור מרמז על ההסבר שחסר כל כך לעם הפגוע והדרוס, על חורבן ממלכת יהודה, שמתחיל עם מגעים חברתיים ואף דתיים לא נאותים עם השכנים מואב ועמון, כפי שנמצא בספרות של אחרי החורבן בספר נחמיה שצוטט כאן למעלה.

פתרון סביר לכפירה האמונית כביכול: האל אינו בדיוק ה-אל, אלא שליח זוטר – המלאך.

הדיאלוג בין אברהם לאלוהים מעמיד ספקות ואף סתירות בכל מבט תאולוגי אוניברסאלי. לא נראה סביר שכותבי הסיפור המקורי, שדעתם נתונה למשוך לבבות לאמונה באל אחד, אוניברסאלי, שנשגב מהאלים המקומיים שעבדו אותם בעת ההיא, מעמידים דיאלוג שמעורר יותר שאלות, תהיות, מבוכה ואף לגיטימציה להטיל ספק בנשגבות האל. הצעות להסבר סוגיה זו נעשתה במהלך הדורות

נמצא מפי אינספור פרשנים, שרואים כאן השראה דתית-אמונית, אך לא נטועה בטקסט הסיפור. נציע פתרון בכיוון אחר. פרט לחלק מאנשי-דת, שרואים את ספרי המקרא ככתבים שמימיים, הכל מסכימים עם חוקרי מקרא שהטקסט המקראי, וכך גם הסיפור הנוכחי, נגוע בעריכות ושינויים מאוחרים, בהוספת פסוקים שלמים, חצאי פסוקים, כולל שינוי הדובר/ הנושא לאל עליון, במקום מישוהו נחות ממנו כמו אל/ אלוהים (במזמורי תהילים למשל). שינויים מאוחרים אלו בטקסט, נעשו מתוך כוונה להעצים, אך במקרים אחרים, כמו כאן בסיפור, פגמו יותר מאשר הוסיפו.

לא צריך להרחיק לספרים אחרים ובמקומות אחרים בבראשית, כמו יעקב הנאבק ב"איש" שמכונה אלוהים, בספר שופטים ובתהילים. די בפתוח הפרק הנדון (י"ח): **"וַיִּרְא אֱלֹהֵי יְהוָה בְּאֶלְנֵי מִמְרָא וְהוּא יֹשֵׁב פְּתַח הָאֵהָל פְּתַח הַיּוֹם: וַיֵּשֶׁא עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עָלָיו וַיִּרְא...".** אם נניח שינוי מאוחר בעריכת הסיפור, תוספת הפסוק המסומן שמיותר עניינית לסצנה הסיפורית, נבין איך להתמודד עם הטקסט הדתי שמנמיך את אלוהים לאחד האדם (מפורט בהמשך), וכן נבין גם לאן נעלם המלאך השלישי בהמשך הסיפור. במקום יהוה נשבץ את המילה המקורית כנראה שהיתה- **מלאך: וַיִּגְלַד יְהוָה הַמְּלָאךְ כַּאֲשֶׁר כָּלָה לְדַבֵּר אֶל אַבְרָהָם, וְאַבְרָהָם שָׁב לְמִקְמוֹ: וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמְּלָאכִים סְדֹמָה בְּעֶרְב...".**

ניתן להניח שכוונת הכותבים המקוריים של הסיפור הייתה שמדובר במלאך, ולא באלוהים בכבודו, כי אחרת קשה להבין את תפוח האדמה הלוהט התאולוגי שהוא מטיל: האם באמת אלוהי ישראל, הנשגב מכלם מתנהג כאחד האדם? האם יש לגיטימציה להטיל ספק בהחלטת האלוהים, להתווכח, להטיף לו מוסר ('הַשֹּׁפֵט כֹּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט:?!')? הרי העמדת אפשרות **להטיל ספק בהחלטת האל** נחשבת בכל הדתות לכפירה חמורה, לא יכולה להיות מקובלת בחברה דתית מאמינה בשלמות ונשגבות האל, ודאי לא בתקופה שהסיפור נכתב. איזה אל מתיר ומשתף פעולה עם כפירה כזו? האם אברהם הופך ליועצו האישי? איש סודו?

נניח אם כן, שבסיפור המקורי נערך הדיאלוג מול מלאך, שהוא אחד מתוך השלושה שבקרו קודם באלוני ממרא, וכך יכל אברהם אכן לשאת את הרהורי ליבו וספקותיו באוזני "מקורב" אך לא האל עצמו. הרי למעשה נאמר לאברהם בעדינות: ככה זה, ועליך להכיל זאת, ולא דיון אמתי באמת, שגורר שינוי בהחלטת האל. הדיון לכאורה הוא לשם העצמה של הדרמה הסיפורית בלבד, ולא תרומה אמונית-דתית כלשהי לבלבול האמוני שהיה קיים ממילא, לפחות עד חורבן בית ראשון.

וכך כנראה נראה הטקסט המקורי, שיחה בין אברהם לשליח האל, שממילא אינו מוסמך לבטל את הגזירה: (בראשית פרק יח 20-24) "וַיֹּאמֶר יְהוָה אִישׁ (או המלאך) זַעֲקֵת סָדָם וְעַמּוֹרָה כִּי רַבָּה וְחַטָּאתָם כִּי כְבֹדָה מְאֹד: אֲרֹדָה נָא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עֲשׂוּ כְלָהּ וְאִם-לֹא אֲדַעַה: " ארדה נא – לא ארד מהשמיים, כי אם מההר הגבוה בו אני נמצא עתה, אל ככר סדום הנמוכה גאוגרפית. "וַיִּפְּנוּ מִשָּׁם שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סָדָמָה וְאֶבְרָהָם עֹדְנָו עֹמֵד לִפְנֵי יְהוָה אִישׁ (המלאך השלישי): וַיִּגַּשׁ אֶבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲאֵף תִּסְפָּה צְדִיק עִם-רָשָׁע: אוֹלַי יֵשׁ חֲמִשָּׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר..."

חלק ב': שני מלאכים מגיעים לביתו של לוט (י"ט 1-11)

תפקיד העלילה בחלק זה, הוא להראות את רשעותם הבלתי נתפסת של אנשי סדום, כהצדקה להרס האלוהי של המקום שיתרחש עוד מעט, ואת דמותו המעוותת מוסרית ואישית של לוט. כששני המלאכים מגיעים אל שער העיר, לוט מזמינם לביתו לרוחץ ולאכול. עם ערב מזדעקת כל העיר "מַנְעֵר וְעַד זָקֵן כָּל-הָעָם מִקְצָה", שהרי כך כל תושבי העיר מוצגים כרשעים גמורים והעונש הצפוי להם מוצדק. אנשי העיר, מנער ועד זקן, דורשים את שני האורחים שמצויים בבית של לוט "אֵיךָ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלַּיְלָה הוֹצִיָאם אֵלֵינוּ וְנַדְעָה אֲתָם", שמתכתב אגב היטב עם הסיפור פילגש בגבעה מספר שופטים: "הוֹצֵא אֶת הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּא אֶל-בֵּיתְךָ וְנַדְעֵנוּ" (שופטים יט), אך שם, שלא כמו בסיפור הזה, הסכימו לקבל את הפילגש כתחליף והתעללו בה כזכור עד מוות. לוט מפציר באנשי העיר, שמכירים אותו ובסמכותו הציבורית בעיר סדום ("וַיִּשְׁפֹּט שְׁפוֹט") אך לא מוותרים על טרפם, ודורשים את שני אורחיו כדי להתעלל בהם. למרבה התדהמה, ברוב תסכולו, הוא מציע להם כתחליף לאורחיו, את... שתי בנותיו: "הִנֵּה-נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ אִישׁ אוֹצִיאָהּ נָא אֶתְהֶן אֵלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כְּטוֹב בְּעֵינֵיכֶם".

התרוץ הדרשני של פרשנים לאורך הדורות שערך "הכנסת אורחים" גדול מערך המשפחה, ועוד הצדקות לא משכנעות שכאלה, אינו קביל עניינית ואף מביך, ויש לחפש את המשמעות בתוך הסיפור, ולא בהפלגות דרשניות פלפלויות. אין ולו אחד מבין המאזינים לסיפור, שיאמין שאכן יש אב שמוותר על בנותיו למען להציל זרים, והוא במקרה גם בן אחיו של אברהם אבי האומה, שמדבר עם אלוהים כבן בית.

אין כאן כל צורך פרשני, אם אנו עוקבים בעירנות אחר העלילה ומטרתה שסומנה: הסיפור דבק בקו להדגים באופן רגשי ודרמטי למאזינים לו, את אישיותו המפוקפקת של לוט- הכנה לדבר בגדול באמת, להראות שצאצאיו הלא חוקיים מבנותיו, האב הקדמון המייסד את ממלכת מואב וזה של ממלכת עמון, שיהיו מופקרים ונתעבים בדמות אביהם לוט ובנותיו – האמהות המופקרות.

והעלילה ממשיכה : בעוד המאזין לסיפור המום באין פיתרון לסיטואציה בו כל העיר צובאת על דלת לוט, הוא מתבשר שהרשעים לא מסכימים להצעה ההזויה של לוט, ללא כל נימוק. הם דורשים את שני האורחים לידיהם. הפתרון היחיד שנותר בעלילה הוא נס. ואכן, שני האורחים, שהם כזכור שני מלאכים, מכניסים בכח את לוט חזרה לבית מבעד לדלת ("וַיִּשְׁלְחוּ הָאֱלֹהִים אֶת יָדָם וַיָּבִיאוּ אֶת לוֹט אֲלֵיהֶם הַבֵּיטָה וְאֶת הַדָּלֶת סָגְרוּ", מכים בעיוורון את האנשים הצובאים על פתח הבית שמתפזרים בבהלה.

חלק ג' : תעלומת מותה של אשת לוט (י"ט, 12-29)

לוט, שתי בנותיו הלא נשואות ואשתו נסים על נפשם, מלווים על ידי שני המלאכים שמזרזים אותם. בני המשפחה ("חַתָּן וּבְנֵיָהּ וְכָל אֲשֶׁר־לָךְ בְּעִיר"; "חַתְּנֵינוּ לְקַחְתִּי בְנֵתֵינוּ") נותרו מאחור לאחר שסרבו לבא איתם. הם לא האמינו שחורבן בלתי יאומן עומד להתרחש כל רגע.

מקרה אשת לוט היא סצנה מטרידה במיוחד : מה ההצדקה למוות שכזה?

אם נדבק במטרת הסיפור, נבחין ללא קושי כיצד העלילה מנתבת את הגיבורים - על לוט ובנותיו להיות לבד במערה נטושה, ולאשתו אין מקום בה. אך כדי להביא זאת באופן משכנע ונוגע, ניתן בהחלט לדמיין את אשת לוט, אמא וסבתא, מוטרפת מפחד ודאגה לבניה ובנותיה ומשפחותיהם שנותרו מאחור. בניגוד לקביעת פרשנים שמדובר בצו יהרג ובל יעבור, ומאחר והביטה לאחור – נענשה באופן שרירותי, נראה שההוראה של המלאכים "אַל תִּבְיֵט אַחֲרָיִךְ" לא אמורה להתפרש באופן מילולי, ואין כל צורך בכך, ההפך. אם מדובר בהוראה לא מציאותית ולא סבירה, האל נתפס כישות גחמנית ושרירותית, מצננת והופכת למכשול אמוני במקום לאמפתיה והתקרבות, שזו היא, בין השאר, מטרה חשובה של הסיפור, גם אם לא העיקרית.

כוונת ההזהרה "אַל תִּבְיֵט אַחֲרָיִךְ וְאַל־תַּעֲמֹד בְּכַל הַכְּפָר, הַהָרָה הַמְּלֵט פֶּן תִּסָּפֶה", היא – אין זמן, אל תתמהמה, כי עליך לנוס במהירות מהמקום העומד להיחרב כל רגע. התאור "וַתִּבְיֵט אַשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וַתְּהִי נֶצֶב מִלַּח" (אגב, הפסוק נמצא שלא במקומו, נדחק קדימה כתוצאה מהכנסת פסוקים אחרים שלא היו במקור שסוטים קצת מהנושא) ניתנת להדמיה דרמטית ונוגעת במיוחד. אשת לוט משתרכת אחרי הבנות ולוט הממהרים, כשהיא נקרעת בין דאגה לשלום יקירה מכאן ומכאן, אולי אף חוזרת על עקבותיה ובכך עמדה באזור שנפגע, מתמהמהת, כשכל רגע היא מביטה לאחור בדאגה

לשלוש יקיריה האחרים, וכך אינה מספיקה להימלט מהתופת שיורדת מהשמיים. מזכיר מאד את הפסוק השירי מספר במדבר גם בהקשר של להישאר מאחור ומוות: "אֲנָשִׁים חֲטָאִים לְסָפוֹת עוֹד עַל חַרוֹן אַף יְהוָה אֵל־יִשְׂרָאֵל: כִּי תִשׁוּבֶן מֵאַחֲרָיו וְיִסָּף עוֹד לְהִנְיָחוֹ בַּמִּדְבָּר וְשַׁחַתְתֶּם לְכָל הָעָם הַזֶּה." [במדבר לב]

לשם חיזוק הדרמה, לוט מבין שהם לא יספיקו לנוס לכדי טווח ביטחון, ולכן מבקש מאחד המלאכים המלווים אותם, שיאפשרו למשפחה הקטנה הנסה על נפשה להגיע לעיר סמוכה, צוער, והמלאך מסכים, ומבטיח לו שלשם כך העיר צוער לא תיפגע.

אכן, דרמה שניתנת להמחזה בדמיון של כל אחד מן השומעים את הסיפור, שלא נשכחת. ההתייחסות לעיר צוער בסיפור קצת תמוהה, שכן היא רק מסבכת את העלילה שלא לצורך. די היה אם לוט ושתי בנותיו היו מגיעים למערה שבהרים בשולי הככר החרבה. אך נראה שמחברי הסיפור ראו חשיבות רבה להוסיפה מסיבה פוליטית, רלוונטית לתקופה בה נכתב הסיפור. החורבן המתואר מדבר על "סִדֹם וְעַמֹּנָה וְעַל כָּל פְּנֵי אֶרֶץ הַכְּנָעַן" - מישור מדרום ים המלח דאז, שהיה שומם מכל התיישבות גם בתקופה בה נכתב הסיפור. אך יש להסביר למאזינים המכירים את הסביבה כיצד למרות החורבן, קיימת שם עיר צוער בשולי הככר, עיר שהיתה קיימת דורות רבים גם לאחר מכן. בנוסף, ניתן לשער שיש בסיפור עוד מסר פוליטי רלוונטי לאז, שבעצם מתן השם לעיר על ידי המלאך/אלוהים, יש לגיטימיות לדרישת בעלות/שייכות פורמלית על העיר. תפיסה המוכרת לנו גם כיום. "עֲלֵיכֶן קָרָא [המלאך, שליח האל] שֵׁם הָעִיר צוֹעֵר...".

חלק ה – לוט ושתי בנותיו במערה (י"ט 30-38)

לפנינו היא הדרמה של הסיפור. לאחר חורבן ערי הככר, לוט ובנותיו נוטש את העיר צוער, ומתחבאים במערה. הנימוק לכאורה הגיוני ואנושי: "כִּי יָרָא לְשִׁבְתָּ בְּצוֹעֵר וַיֵּשֶׁב בְּמַעְרָה הוּא וּשְׁתֵּי בְּנֹתָיו". לוט לא היה בטוח שהחורבן הסתיים ואולי גם העיר בה הם ישובים כרגע תיפגע אף היא. יש כאן רמיזה על לוט כאישיות לא מאמינה, שכן המלאך הבטיח לו שהעיר הזו לא תיפגע: "וְנִשְׂאֲתִי פָּנֶיךָ גַם לְדַבֵּר הַזֶּה לְבִלְתִּי הַפְּכִי אֶת הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: מִהֵרָה הִמְלִיט שְׁמָה...". עוד נקודת חובה להקטנת דמותו של לוט, בהשוואה לזה של אחיו אברהם, כהכנה לעומד להתרחש.

בפועל, הבריחה המחודשת גם מהעיר צוער, השיגה העלילה את מטרתה: לוט ושתי בנותיו לבד, ללא כל נוכחות אנושית אחרת, במערה אי שם בהרים הצופים על הככר שעריה ותושביה נמחו באש ובעשן.

יש להודות שהתאור על המתרחש במערה אינו משכנע. שתי הבנות, ללא שם, אלא "הבכירה" ו"הצעירה", מנמקות את המעשה הלא יואמן, לשכב עם אביהן ללא ידיעתן, באופן מאד תמוה בלשון המעטה. כך נחשפת כוונת כותבי הסיפור, אפילו על חשבון האמינות העלילתית.

הנימוק מדוע עליהן לשכב עם אביהן כדי להקים ממנו זרע: "אָבִינוּ זָקֵן וְאִישׁ אֵין בְּאֶרֶץ לְבֹא עֲלֵינוּ כְּדָרְךָ כָּל הָאָרֶץ". כלומר, אבינו זקן ולכן עלינו להזדרז, כי אין איש שיוכל לעשות זאת במקומו. נודה

שזה תרוץ קלוש. לא ברור באמת למה הכוונה

בקביעה שאביהן זקן ולכן עליהן להזדרז להקים ממנו זרע. כל גם הביטוי "וְאִישׁ אֵין בְּאֶרֶץ לְבֹא עֲלֵינוּ כְּדָרְךָ כָּל הָאָרֶץ"

הביטוי "כדרך כל ארץ" סתום, ולא נראה שיש

הצדקה לפרושים המיניים העסיסיים של פרשנים מאוחרים. בקריאה בוחנת נמצא שהביטוי מופיע במקרא שלש פעמים בלבד

(כאן, ביהושע ומלכים א'). בשני המקומות האחרים מדובר במפורש פטירה, מוות - ללכת בדרך

כל ארץ, בדרכו של עולם. נראה שגם כאן יש לאמץ פרוש זה, בדרכו של עולם, ולא פרוש אחר. אגב,

המקרא (ספר במדבר ועוד) מתייחס ליחסים לא ראויים רק בין שני זכרים העושים "כמשכבי אשה", ואין התייחסות לנקבה. מכאן נבחר את ההבנה של הביטוי כדלהלן: לא נראה שבעתיד נזכה

לבעל כמו שכל אישה זוכה כדרך נורמלית בחיי האישה שמתקיימת בעולם.

התאור כיצד פיתו את לוט לשכב עמן בניגוד לרצונו, אינו משתדל אפילו להיראות מציאותי. גם אדם שיכור כלוט, לא יחזור על אותו מעשה פעמיים יום אחר יום, ועדיין לא יזכור דבר. הצורך העלילתי היחיד שמצאו הוא אובדן שליטה באמצעות יין, כשהצרכים הדחופים הרבה יותר הם מים ומזון. לכאורה מרומז כאן כל בנות שרקמו מזימה מלכתחילה, ולא חשבו על כך רק במערה ככתוב בהמשך, אך זו היא השערה דחוקה ולא סבירה. בנוסף, הכניסה להריון ממגע חטוף עם שיכור עד אובדן חושים, במגע יחיד עם שתי הבנות, אף הוא מופרך. "וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל הַצְּעִירָה, אָבִינוּ זָקֵן וְאִישׁ אֵין בְּאֶרֶץ לְבֹא עֲלֵינוּ כְּדָרְךָ כָּל הָאָרֶץ: לָכֵן נִשְׁקָה אֶת אָבִינוּ יָיִן וְנִשְׁכְּבָה עִמּוֹ וְנַחֲתִיה מֵאָבִינוּ זָרַע: וַתִּשְׁקֶינּוּ אֶת אָבִיהֶן יָיִן בְּלִילָה הָיָה וַתִּבְא הַבְּכִירָה וַתִּשְׁכַּב אֶת אָבִיהָ וְלֹא יָדַע בְּשִׁכְבָּהּ וַיִּבְקֹמָה: וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל הַצְּעִירָה הֲוֹ שִׁכְבְּתִי אִתְּךָ אֶת אָבִי וְנִשְׁקָנוּ יָיִן גַּם הַלַּיְלָה וַיִּבְאֵל שְׁכָבִי עִמּוֹ וְנַחֲתִיה מֵאָבִינוּ זָרַע: וַתִּשְׁקֶינּוּ גַם בְּלִילָה הַהִוא אֶת אָבִיהֶן יָיִן וַתִּקַּם הַצְּעִירָה וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ וְלֹא יָדַע בְּשִׁכְבָּהּ וַיִּבְקֹמָה."

מצד שני נזכור את דרך המקרא, שהריון הוא מאת האל, והשימוש בעקרון זה אינו חורג מהריונות אחרים בסיפורי המקרא, גם אם לא סבירים. הרעיון הוא שכל מה שארע כוון מלמעלה, בידי האל הכל יכול וכל יודע, כדי להוליד את שני האבות הקדמונים של מואב ועמון בחטא, שיקימו עם (מואב ועמון) נחות ונגוע ששומר נפשו ירחק מהם.

כך נגמר הסיפור. אין שום רמז מה עלה בגורל לוט, לאן הלכו, היכן בנות לוט נטולות השם ילדו, והיכן הקימו את משפחתן. הרעיון לחסוך פרטים אלה, הוא שסוף הסיפור השיג את מטרתו, וכל פרטים נוספים עלולים לפגום עוד יותר באמינות, הפגומה גם כך: "וַתִּהְיֶינּוּ שְׁתֵּי בָנוֹת לוֹט מֵאָבִיהֶן: וַתֵּלֶד הַבְּכִירָה בֶן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מוֹאָב הוּא אֲבִימוֹאָב עַד הַיּוֹם: וְהַצְּעִירָה גַם־הִוא יָלְדָה בֶן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בְּנֵי־עַמּוֹן עַד הַיּוֹם:"

מה היה לנו כאן?

מתוך הבנה שהסיפור נכתב בסיטואציה היסטורית מסוימת, מסיבות שלא ידועות לנו כיום, בה חשוב היה לחסל כל אמפטיה, קרבה ומגע של שכנים בין יהודה לשתי הממלכות השכנות מואב ועמון, הראנו כאן את השתלשלות העלילה. הסיפור מצביע על נחיתות מוסרית ואנושית של אנשי מואב ועמון, כצאצאים של זיווג אב ובנותיו, טמא ואסור, וכקונטרסט לעליונות אברהם – האב הקדמון של העם היהודאי-ישראלי, ומכאן העליונות של העם כעם סגולה על פני שכניהם מימים ימימה.

בנוסף הצבענו על אי הסבירות שהדיאלוג בין אברהם לאלוהים כתוב היה במקור כפי שהוא. דיאלוג זה מנמיך את האלוהים לדרגת שליט עם כח, שנוהג בשרירות, ונותן לגיטימציה לכפירה- ביקורתיות והטלת ספק בקדושת האל, ולכן אינו סביר תאולוגית וחברתית שכך נכתב במקור. הסבר לתמיהה זו, כהשערה מושכלת, שבמסגרת בו הטקסט המקורי שונה מעט במהלך הדורות, בשתילת פסוקים אחדים כמו גם שינוי שמות, מתוך כוונה להעצים את גדולת האלוהים, משתמע בשוגג לגיטימציה של כפירה דתית, שמבלבלת מאמינים- כוונה שודאי לא הייתה. ■

[לאתר הרצאות ועוד של אברום רותם](#)